

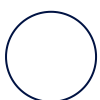
Panoranyheter

Tore Linné Eriksen har lest begge de ferske bøkene om hvordan nordmenn var del av kolonialiseringprosjektene til Danmark-Norge. Foto: Pax forlag / Cappelen Damm Akademisk

Bokanmeldelse

Den lange skyggen av Danmark-Norge som

kolonimakt

Det begynte med lukten av sukker og krydder, men endte med piskeslag og død. Nye bøker om dansk-norsk kolonihistorie viser hvordan norske kapteiner, soldater og plantasjeeiere var del av et globalt system av slaveri og utnyttelse – og stiller spørsmålet: Hvor kommer rasismen fra?

Tore Linné Eriksen

Bokanmelder

Publisert 11.08.2025 - 13:10

Sist oppdatert 11.08.2025 - 14:10

Dette er en anmeldelse. Meninger i teksten er skribentens egne.

Det er ikke så mange skoler her hjemme som bærer navn etter historiske personer, men et av unntakene er Dahlske videregående skole i Grimstad. Den er oppkalt etter Peter Dahl, som i 1796 testamenterte en stor sum til skoler i hjembyen. Etter åtte år som skipskaptein tur-retur de slavebaserte koloniene i Karibia, med en fregatt som ironisk nok het «Friheden», fortsatte han med

lønnsom langfart til Asia for å hente krydder, silke, te og bomullstøyer. Slik blei han en av de rikeste i dobbeltmonarkiet Danmark-Norge.

Finn-Einar Eliassen, professor ved Universitet i Sørøst-Norge, ga for noen få år sida ut et solid verk nettopp om Peter Dahl, som nå følges opp med en konsis og velskrevet introduksjon til den større historien om Danmark-Norge som koloni- og slavemakt. Bokas fortrinn er at den sammenfatter store mengder litteratur og arkivmateriale, samtidig som forfatteren unngår å overlesse leserne.

Kjøp og salg av mennesker

Bøker

En kort introduksjon til Danmark-Norge som kolonimakt (2025)

I Karibia var både St. Thomas, St. Jan og St. Croix kolonier underlagt direkte territoriell kontroll fra København, og det var hit hundrevis av danske og norske skip førte rundt 100.000 slavegjorte afrikanere på 1600- og 1700-tallet. De fleste blei solgt på auksjon på St. Croix, som hadde jordsmonn og nedbør velegnet til sukkerplantasjer basert på brutal undertrykking av ufri arbeidskraft. Her var byen Christiansted hovedkvarter for administrasjon, militære styrker og domstoler for alle de tre øyene. Det er ikke noe som tyder på at slavene fikk bedre behandling eller hadde lavere dødelighet enn i andre plantasjekolonier. På St. Croix er det anslått at 40 prosent av de nyankomne døde i løpet av fem år.

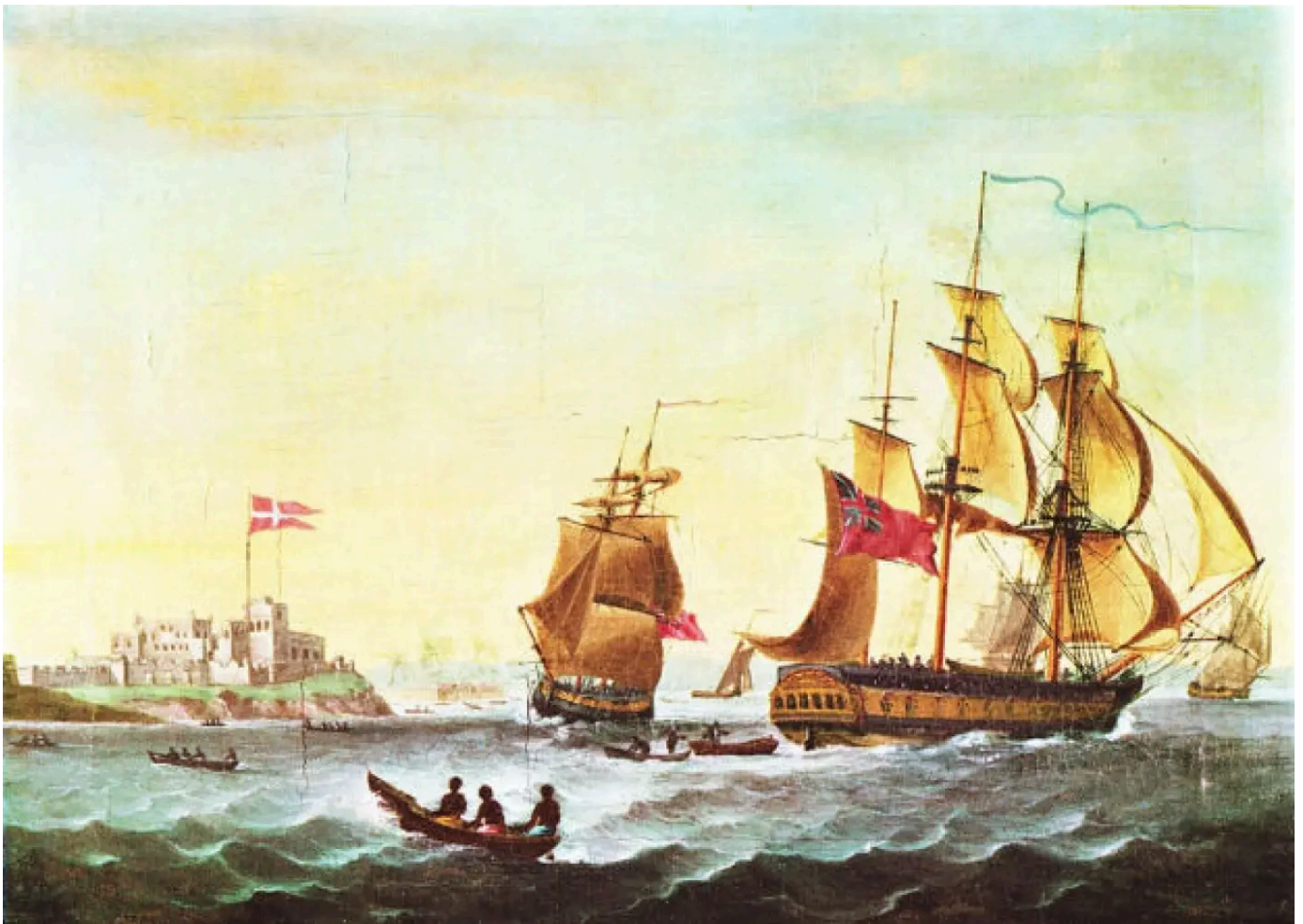
De fleste afrikanere blei kjøpt langs Gullkysten i dagens Ghana, der Danmark-Norge hadde seks slavefort, med Christiansborg ved Accra som hovedsete. Ni av kommandantene ved disse festningene var norske. Det var mer tale om handelsstasjoner enn kolonier i vanlig forstand, og samarbeidsavtaler med småkongedømmer og stater i nærområdene var en forutsetning for driften.

Ved hjelp av et oppdatert statistisk materiale viser Eliassen at menneskehandelen hadde sitt største omfang helt mot slutten av 1700-tallet, da det gjaldt å skaffe seg så mange slaver som mulig før et lenge varslet forbud mot «negerhandelen» trådte i kraft i 1804. Men selve slaveriet på plantasjene blei ikke opphevet før i 1848, der frykt for et større opprør var en av de viktigste grunnene.

Istedenfor å sette opp snevert regnskap for handelen med slaver viser Eliassen hvor nødvendig det er å se på slavebasert sukkerproduksjon, transatlantisk transport av mennesker og handel med «kolonialvarer» som deler i et større økonomisk og økologisk system. Særlig i de siste tiåra av 1700-tallet ga dette godt utbytte både for statskassa, plantasjeeiere og redere. Som globalhistoriker er han vaksinert mot å se Danmark-Norge mellom 1650 og 1850 som en isolert enhet i den europeiske periferien. Isteden finner han også her mange av de samme drivkreftene bak kappløpet om arbeidskraft, ressurser og økonomisk profitt.

Skipsfart og kolonialisme i Asia

Eliassen begrenser seg ikke til den transatlantiske slavehandelen, men retter også blikket mot dansk-norske selskapers og rederes interesser i Asia. Også dette var en del av et europeisk kappløp om handel og økonomisk dominans, der Danmark-Norge etablerte kolonien Tranquebar (i dag: Tharangambadi) allerede i 1620. Med sin strategiske beliggenhet på den sørøstlige Indiakysten, var byen en viktig inngangsport til Bengalbukta og lønnsomme markeder i det folkerike Sør-Asia.

To britiske slaveskip utenfor Christiansborg, slavefortet til Danmark-Norge i Ghana.
Malt av George Webster

Å være krigsprofitør har lange tradisjoner, og det kom det godt med at dobbeltmonarkiet var nøytrale under mange av de krigene som rivaliserende kolonimakter – både portugisiske, nederlandske, franske og britiske – førte seg imellom. Det ga store gevinster både for både handelskompanier og for enkeltpersoner som drev utstrakt business på egne vegne. Flere av guvernørene i India var norske, inkludert et medlem av den fasjonable Anker-familien, kjent fra Bogstad gård og Eidsvoll i 1814.

EN KORT INTRODUKSJON TIL
**DANMARK-NORGE
SOM KOLONIMAKT**

FINN-EINAR ELIASSEN

CAPPELEN DAMM AKADEMISK

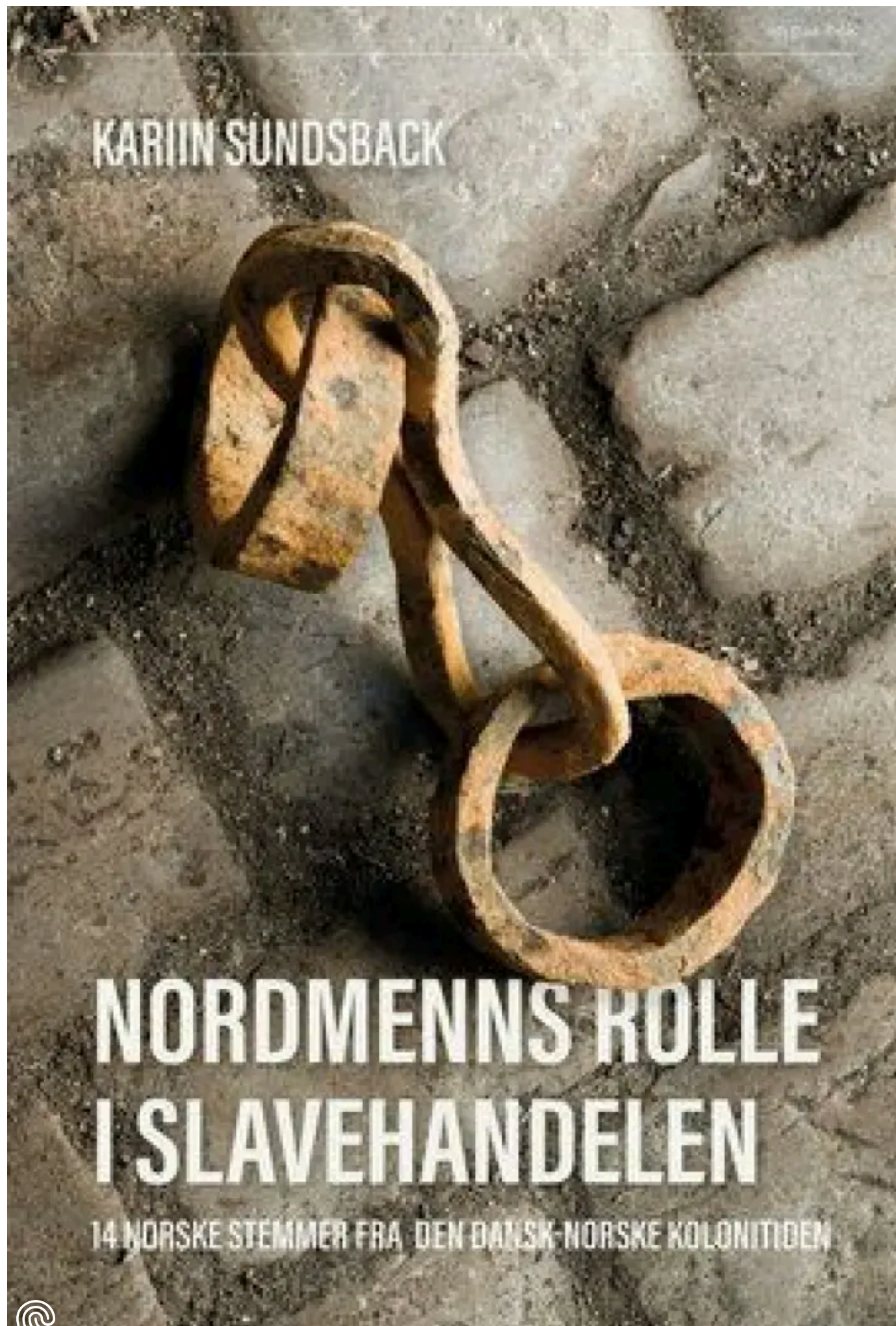
Handelsflåte og krigsflåte

Norge var ikke likestilt med Danmark under dobbeltmonarkiet, og de aller fleste beslutninger og initiativer blei tatt av Kongen i København. Men historie handler om langt mer enn statsrettslig status, og Eliassen dokumenterer tydelig hvilke avtrykk kolonisering, slavehandel og asiatisk langfart satte i det norske samfunnet. Skipsfart, skipsbygging og havnebyer vokste fram, og bidro til en norsk handelsflåte i verdensklasse. Raffinering av råsuksker var blant de første fabrikkene her hjemme, slik som «Sukkerhuset» på Kalvskinnet i Trondheim. Også salg av «kolonialvarer» hadde mange ringvirkninger. Den andre veien blei det sendt store mengder saltsild, klippfisk, tørrfisk, plankebord, kanoner og kuler, der en stor del kom fra vårt land. I tillegg til at mange nordmenn var engasjert i oppkjøp og transport av slavegjorte afrikanere, møter vi dem også som dommere, prester, byfogder og plantasjeeiere i de karibiske koloniene.

Både slavetransport og Asiahandelen bidro til å bygge opp en norsk handels- og krigsflåte, som fra den andre halvdel av 1700-tallet var blant verdens største.

Cort Adeler fra Brevik, som i en periode var øverste leder for den dansk-norske handelsflåten, hadde også tette forbindelser til slavesystemet. Det skal også godt gjøres å se bort fra at kolonialisme og slavehandel peker fram mot følelser av hvit overhøyhet og rasistisk avhumanisering av afrikanere. Et sted må jo dette komme fra, og interessant nok blei denne virksomheten rettfærdiggjort med teologiske argumenter fra prekestoler rundt om i Norge. Bergensbiskopen Erik Pontoppidan, som er kjent for sin katekisme for folkeskolen, skrev at afrikanere i Karibia fikk det mye bedre enn i hjemlandet ettersom de nå fikk møte kristendommen.

14 norske stemmer

KARIIN SUNDSBACK

NORDMENNENS ROLLE I SLAVEHANDELEN

14 NORSKE STEMMEER FRA DEN DANSK-NORSKE KOLONITIDEN

Mens Finn-Einar Eliassen ser det som sin oppgave å gi oss dansk-norske hovedlinjer innenfor rammen av et globalt slaveri og kolonisystem, har vi nå fått et verdifullt supplement i boka Nordmenns rolle i slavehandelen. Kariin Sundback er historiker ved Universitetet i Innlandet, og har i flere år vært på jakt etter kilder som gjør det mulig å tegne portretter av 14 enkeltpersoner med i høyst ulike roller. Hun har ikke bare saumfart de mer tradisjonelle arkivene etter Det Vestindisk-Guinesiske Kompagniet, men har også dykket ned i kirkebøker, folketellinger, skipslogger og inventarlistene. Fra før har kunnskap om redere, kapteiner, plantasjeeiere og høytstående embetsmenn, og flere av dem møter vi på nytt med utfyllende materiale. Men Sundback har også et våkent blikk for dem som befant seg lavere på rangstigen og bidro indirekte, slik som matroser, båtsmenn og soldater.

Mange av dem meldte seg til tjeneste i mangel på andre jobbmuligheter, og ble selv utsatt for brutalt og risikofylt med høy dødelighet. Noen få klarte å stige i gradene, slik som bergenseren Zacharias Allewelt, som startet som matros og endte som kaptein på et slaveskip.

Sundbacks metode er altså en mikrohistorisk tilnærming på individnivå, men hun er samtidig påpasselig med å vise hvilke sammenhenger de inngår i. Her hjelper det godt at det er opplysende kart og tabeller. Valget av enkeltpersoner er foretatt ut fra ønsket om å bruke deres liv til å belyse ulike deler av slave- og kolonihistorien. Til sammen illustrerer de nordmenns roller både i kjøp og salg av slaver, i transportleddet, i plantasjedriften og administrasjonen ved Gullkysten og i vestindiske kolonier. Et gjennomgående trekk er at enkeltpersoners virksomhet danner utgangspunkt for mer overordnede temaer. I et ellers maskulint landskap møter vi for eksempel Else Lillieschiold fra Bergen, som sammen med Jørgen Thormøhlen fra samme by eide og utstyrte det dansk-norske kongerikets første slaveskip – «Cornelia» - allerede i 1673. Den siste av de to «pionerene» hadde en finger med i mesteparten av det bergenske næringsliv, og ga en hel bydel sitt eget navn, Møhlenpris.

Jurist og torturist

Trønderen Severin Schjelderup, som i en avgjørende periode var guvernør ved Gullkysten, har fått sin plass gjennom en grundig presentasjon av diplomatisk spill, samarbeid og konflikt med afrikanske nabosamfunn og slavenes umenneskelige kår i ventetida i festningens kjeller. Om Schjelderup får vi også vite fra en statsautorisert historiebok fra 1777 at «Negrene elskede og bærede ham, mere som en Gud end et Menneske». Historien om høy dødelighet og grufulle forhold om bord under den lange overfarten fra Afrika til Karibia blir fortalt gjennom skipet «Ada», der vi møter norske sjøfolk som underordnede brikker.

Langt høyere opp i hierarkiet befant Lorenz Hendrichsen seg, han eide plantasjer både på St. Croix og St. Jan. Hans liv egner seg godt til en utvidet beskrivelse av plantasjedrift og farefull koking av råsukker. Eiendommene på St. Jan sto også sentralt under et av de største opprørene i karibisk historie, som fant sted i 1733, og som presenteres i et fyldig kapittel. Det falt sammen med langvarig tørke og matmangel, og kjernen i opprøret besto av afrikanere med felles språk og bakgrunn, der mange hadde erfaring med våpenbruk. Myndighetene måtte hente inn britisk og fransk hjelp før de etter mer enn et halvt år lyktes å slå ned oppstanden. Hendrichsen kunne puste lettet ut.

For mange vil det nok være mest ubehagelig – men også mest opplysende – å lese om Engelbrecht Hesselberg, sønn av en lensmann og mektig storbonde fra Norderhov. Han gjorde tidlig karriere som jurist i København, der han også utga en av de mest brukte lærebøkene for studenter. Selv om han på hjemmebane utvilsomt var inspirert av humanistiske idealer fra den europeiske opplysningstida, er det få spor etter dette i hans mange roller som byfogd, dommer og eier av slaveplantasjer på St. Croix. Etter å ha vært med på å hindre et slaveopprør, ga han i sin rapport til København detaljerte beskrivelser av hvordan 13 afrikanere ble utsatt for langvarig tortur og seigpining med døden til følge.

På museum

I tillegg til disse to bøkene, finnes det også rikelig med andre former for kunnskapsformidling. Det omfatter også gjenstander og dokumenter som ligger til grunn for en permanent utstilling – Slavegjort – i Kuben, Aust-Agder Museum i Arendal. Her er utgangspunktet et forlist slaveskip som dykkere fant utenfor Arendal i 1974. Fregatten Fredensborg er et av verdens best dokumenterte vrak fra den transatlantiske slavehandelens dager, og er nå en del av FN-organisasjonen UNESCOs Routes of Enslaved People's Project. Det forteller historien om et skip som fraktet eksportvarer til Gullkysten, der det ble tatt om bord 260 slaver, gull og elfenbein. På vei tilbake fra St. Croix ble skipet fylt med råsukker og tobakk. Det er også bevart skipslogg, inventarlist, [fotlenker og mannskapsregister med mange norske navn](#).

Det hører også med til denne historien at norsk medvirkning i slavehandel og kolonisering er grunnen til at Organisasjonen for karibiske stater (CARICOM) i 2013 satte Norge på lista over stater de ønsker å rette erstatningskrav overfor. Verken Danmark eller Norge har vist interesse for å gå inn i forhandlinger om dette, men siste ord er neppe sagt.